

PAPER DETAILS

TITLE: TÜRKİYE'DE SALTANATIN KALDIRILMASININ ITALYAN BASININDAKİ YANSIMALARI

AUTHORS: Yeter Menges

PAGES: 177-193

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4038944>

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 75 (2024), 177-193.

Geliş/Received: 02.07.2024

Kabul/Accepted: 17.10.2024

DOI: 10.46955/ankuayd.1509002

(Araştırma Makalesi/Research Article)

TÜRKİYE'DE SALTANATIN KALDIRILMASININ İTALYAN BASININDAKİ YANSIMALARI

REFLECTIONS OF THE ABOLITION OF THE SULTANATE IN TÜRKİYE ON THE ITALIAN PRESS

YETER MENGEŞ*

ÖZ

Türkiye'de meydana gelen siyasal, toplumsal ve askerî gelişmeler sonucunda; saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılarak saltanatın kaldırılması ve sonrası siyasal olaylar İtalya'da merak ve dikkatle takip edilmekte, bu gelişmeler İtalyan basınında yer alan haber ve yorumlar vasıtasıyla İtalyan kamuoyunun dikkatine sunulmaktadır. İtalyan basınında yer alan haberlerde başlangıçta saltanatın kaldırılması genel olarak olumlu karşılanmakta ancak dünya Müslümanlarından gelebilecek olası tepkilere dikkat çekilmektedir. İtalyan gazetelerinde yer alan haberlerde bir süre sonra dünya Müslümanları tarafından saltanatın kaldırılması fiili durumunun kabul edilmiş olduğu kaydedilmektedir. Saltanatın kaldırılması ve sonrasında Vahdettin'in İstanbul'u terk etmesinin Türkiye'de memnuniyetle karşılandığı ifade edilen haberlerde, cumhuriyetin ilan edilmesi ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde İtalyan gazetelerinde; Türkiye'de saltanat-hilafetin tarihi süreci ve mevcut statüsü ile olası gelişmeler İtalyan okuyucuların anlamasını kolaylaştırmak için Vatikan ile geçmişte yaşanan olaylar ile kıyaslanarak açıklanmakta ve buna bağlı yorumlar yapılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılması ve Vahdettin'in Türkiye'yi terk etmesi ile sonrasında ortaya çıkan sürecin İtalyan basınındaki yansımaları, İngiliz diplomatik belgeleri, dönemin İtalyan basınında yer alan haber ve yorumlar ile telif eserlerden istifade edilerek açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hilafet, İslam, İtalya, Saltanat, Türkiye.

ABSTRACT

As a result of the political, social and military developments in Türkiye; the separation of the sultanate and the caliphate and the abolition of the sultanate and the subsequent political events are followed with curiosity and attention in Italy, and these developments are brought to the attention of the Italian public through the news and comments in the Italian press. In the news in the Italian press, at the beginning, the abolition of the sultanate is generally reacted positively, but attention is drawn to possible reactions from the Muslims of the world. It is also noted in the news in Italian newspapers that after a while, the actual situation of abolishing the sultanate was accepted by the Muslims of the world. It is stated in the news that the abolition of the sultanate and Vahdettin's subsequent departure from Istanbul was welcomed in Türkiye, and that the possibility of the declaration of a republic is high. During this period, in Italian newspapers; the historical process and current status of the sultanate-caliphate in Türkiye and possible developments were explained by comparing them with past events with the Vatican, and comments were made accordingly, in order to facilitate the understanding of Italian readers. In this study, the reflections on the Italian public of the process that arose after the abolition of the sultanate in Türkiye by separating it from the caliphate and Vahdettin's leaving Türkiye were explained by making use of British diplomatic documents, news and comments in the Italian press of the period, and copyrighted works.

Key Words: Caliphate, Islam, Italy, Sultanate, Türkiye.

* Dr., ymenges@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-2767-9311.

Extended Abstract

Ottoman rulers began to use the title of “padishah” alongside the titles of khakan, khan, kayser and sultan from the 15th century onwards. The title of padishah-sultan, which was combined with the title of caliphate after the conquest of Egypt in the 16th century, acquired a theocratic-authoritarian identity. With this identity, the sultan held all the political and religious power of the state. While the first constitution in Ottoman history, the “Kanun-ı Esasi”, was declared on December 23, 1876, the Ottoman ruler was referred to only by the title of “padishah.”

Ottoman sultans used their absolute sovereignty by relying on the concept of sovereignty as the sovereignty of a single person. With the declaration of the Second Constitutional Era in 1908 and the subsequent amendments to the “Kanun-ı Esasi” in 1909, some of the sultan's powers were limited.

Despite the declaration of “Jihad” by the Ottoman Sultan in World War I, the expected support from Muslims around the world was not received, and some Muslims living in hostile countries and Arabs subject to the Ottoman Empire fought against the Ottoman Empire. After the Armistice of Mudros, many strategic regions and important cities of the Ottoman Empire, which emerged defeated in World War I, were occupied, including Istanbul. During the National Struggle period that began in Anatolia under the leadership of Mustafa Kemal Pasha, Sultan Vahdettin and the Istanbul Government perceived this movement as a threat to their own sultanate and power. Sultan Vahdettin, who made various agreements especially with the British, made various attempts to defeat the War of Independence, including approving the Treaty of Sevres, sentencing Mustafa Kemal Pasha and his friends to death, establishing a Caliphate army and fighting against the Ankara Government, and encouraging and supporting internal rebellions. From the beginning of the National Struggle, Mustafa Kemal Pasha designed the future form of government of Türkiye as a form of government based on popular sovereignty, that is, a republic. During this process, Mustafa Kemal Pasha and his friends stated that there was no power above the Turkish Grand National Assembly and emphasized the concept of “national sovereignty”.

After the decisive victory achieved as a result of the Great Offensive, Mustafa Kemal Pasha stated that the National Struggle was not only carried out to achieve a military victory, but also to realize social, political and economic changes. The most important of these changes would be to change the political regime that had been going on for centuries and to abolish the sultanate.

Although very important political and social changes that resulted in the change of power in Italy during this period were experienced, the political, social and military events taking place in Türkiye were followed with increasing interest by the Italian public. The process and subsequent developments of the decision taken by the Turkish Grand National Assembly to abolish the sultanate by separating it from the caliphate and to elect the caliph from among the members of the Ottoman Dynasty by the Turkish Grand National Assembly were announced to their readers in the Italian press through news and commentaries in newspapers and magazines reflecting various views of the political spectrum.

Although it was stated in the Italian press that the abolition of the sultanate by separating it from the caliphate in Türkiye and the preservation of the caliphate in return might cause some reactions among Muslims around the world, it was generally received positively.

Comments in Italian newspapers regarding Mustafa Kemal Pasha, who won the war of independence against Western imperialist states and gained great prestige among Muslims around the world, and the Turkish Grand National Assembly being on the way to a republican regime are noteworthy. The news that representatives of the Ankara Government will attend the peace conference to be held in Lausanne after the abolition of the sultanate in Türkiye and the comments that a republic may be declared soon are also quite interesting.

The situation of the abolition of the sultanate and the preservation of the caliphate and the current sultan remaining only as caliph is likened to the Pope losing his worldly power and only retaining his religious power, and it is emphasized in Italian newspapers that a political structure similar to the status and relations of the Vatican and the Italian State may emerge in Türkiye. The Italian press describes Vahdettin's refusal to step down from the throne after the abolition of the sultanate as “useless resistance”. Italian newspapers report in great detail that Vahdettin sent a letter to General Harington, stating that his life was in danger and requesting asylum from the British Government, and that he was sent to Malta by the British warship HMS Malaya, as planned by the British. On the other hand, in the news in Italian newspapers, it is seen that the election of Abdülmecid Efendi

from the Ottoman Dynasty as caliph by the Turkish Grand National Assembly after Vahdettin left Istanbul was generally welcomed positively by Muslims around the world.

This study examines the reflections of the process of the separation of the sultanate from the caliphate in Türkiye in the Italian press; the important political developments that took place in Türkiye after the signing of the Armistice of Mudanya and the declaration of the ceasefire; British diplomatic documents, copyrighted works, and news and commentaries in Italian newspapers and magazines with views from different parts of the political spectrum of the period. The aim of this study is to shed light on the reflections of the process of the separation of the sultanate from the caliphate in Türkiye in the Italian press, mainly through the findings obtained by examining them using first-hand sources.

Giriş

Genel olarak bağımsızlığını kazanmış İslam hükümdarları tarafından kullanılan sultan ünvanı 11.yüzyıldan itibaren Gazneliler ve Selçuklular tarafından hükümdar karşılığında ve dünyevi iktidarı temsilen kullanılmıştır. Hakan, han, halife ve kayser ünvanlarının yanında 14.yüzyıldan itibaren sultan ünvanını da kullanan Osmanlı hükümdarları, 15.yüzyıldan itibaren padişah¹ ünvanını da kullanmaya başlamışlar, bu ünvan 16.yüzyılda Mısır'ın fethinden sonra halifelikle birleşerek teokratik-otoriter bir kimlik barındırmaya başlamıştır. Böylece padişah, sultan ünvanı ile dünyevi otoriteyi elinde bulundurmakta iken, buna halife ünvanıyla dinsel otoriteyi de dahil ederek, devletin bütün siyasal ve dinsel gücünü elinde tutmuştur.² 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen ve Osmanlı döneminin ilk anayasası olan Kanun-ı Esasi'de Osmanlı hükümdarı padişah ünvanıyla tanımlanmış, diğer ünvanları kullanılmamıştır.

Osmanlı padişahlarının mutlak örfi hükümlerlik yetkilerinin Orta Asya Türk devletleri gelenekleri ve bulunduğu coğrafyada kendisinden önce hüküm sürmüş olan kadim devletlerin uygulamalarından kaynaklandığı düşünülse de Osmanlı padişahlarının Osmanlı tarihinin bir ürünü olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Osmanlı padişahları merkeziyetçi ve mutlakiyetçi hükümdarlık güçlerini İslam tarihinde o zamana kadar görülmemiş kuvvette kullanmışlar, hakimiyet kavramını tek bir kişinin egemenliğine dayandırmışlardır.³ Bu durum 1908'de ilan edilen İkinci Meşrutiyet'e kadar devam edecek, 1909 yılında Kanun-i Esasi'de yapılan değişiklikler ile padişahın yetkileri sınırlandırılmakla birlikte gerçek anlamda istibdat rejimi henüz ortadan kaldırılamayacaktır.⁴

Osmanlı Devleti'nin büyük beklentilerle katıldığı Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı padişahı tarafından cihat ilan edilmesine rağmen düşman taraftaki İtilaf devletlerinin topraklarında yaşayan Müslümanlardan beklenen destek alınamadığı gibi bu ülkelerde yaşayan Müslüman topluluklardan gelen önemli miktarda asker cephelerde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. Diğer taraftan, cihat ilan edilmesi Osmanlı tabiiyetindeki Arapların bir kısmının İngilizlerin teşvik ve destekleriyle ayaklanarak Osmanlı ordusuna karşı özellikle cephe gerisinde savaşmalarının da önüne geçememiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkan Osmanlı Devleti'nin, imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında, İstanbul dahil olmak üzere birçok stratejik bölgesi ve önemli şehirleri İngiliz, Fransız ve İtalyan güçleri tarafından işgal altına alınmış, Yunan kuvvetleri İzmir'e çıkarılmış ve Doğu Trakya işgal edilmiştir.

Millî Mücadele sürecinde Padişah Vahdettin⁵ ve İstanbul hükümetleri; Osmanlı Hanedanı, saltanat, hilafet ve İstanbul'un muhafazası düşüncesiyle özellikle İngilizlerle çeşitli anlaşmalar içine girmiştir. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu'da başlayan millî kurtuluş hareketini kendi saltanat ve iktidarına bir tehdit olarak algılayan padişah ve İstanbul Hükûmeti, kurtuluş savaşını engellemek ve yenilgiye uğratmak için çeşitli girişimlerinde bulunmuştur. Bunların arasında; Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılması, İngiliz politikalarına karşı çıkanların Malta'ya sürgüne gönderilmesine zemin hazırlanması, Sevr Antlaşması'na onay verilmesi, Ankara Hükûmeti'ne

¹ Padişah (Farsça) : Şahların en büyüğü, halife ve sultan anlamını taşımaktadır.

² Osmanlılarda halife ünvanı resmî olarak ilk defa Ruslara karşı kaybedilen savaş sonrasında imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nda yer almıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı padişahının halife sıfatıyla, Osmanlı egemenliğinden çıkarak bağımsız olan Kırım Hanlığı'nda yaşayan Müslümanların en üst düzey dinsel otoritesi olduğu hükmü bulunmaktadır. Bkz. Mustafa Oral, "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hilafet ve Saltanat Sorunu", *Atatürk Yolu Dergisi*, C.5, Sayı.18, Ağustos 1996, 155-188.

³ TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C.37, Türk Diyanet Vakfı yay., İstanbul:2009, 496-497.(www.islamansiklopedisi.org.tr. Erişim tarihi:30.05.2024.)

⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, İkinci Meşrutiyet Dönemi, 1908-1918, İletişim yay., İstanbul: 1998, 34-35.

⁵ VI. Mehmet Vahdettin (1861-1926): Padişah Abdülmecit (hüküm yılları: 1839-1861)'in sekizinci oğlu olan ve 4 Temmuz 1918 tarihinde VI. Mehmet adıyla tahta çıkan Vahdettin, otuz altıncı ve son Osmanlı padişahıdır. Kendisinden önce tahta geçmiş olan; V.Murat, II.Abdülhamit ve V.Mehmet Reşat'ın küçük kardeşidir.

karşı iç isyanların teşvik ve desteklenmesi, Hilafet ordusu adı altında teşkil edilerek silahlandırılan kolordu seviyesindeki askerî birliklerin Kuvayımilliye'ye karşı harekete geçirilmesi suretiyle iç savaş başlatılarak kardeş kanının akmasına sebep olunması, bir çok Türk milliyetçisinin öldürülmesi, hapsedilmesi ve sürgüne gönderilmesi, özellikle İstanbul'da yayımlanan gazete ve dergiler üzerinde sansür uygulayarak Millî Mücadele karşıtı yayımlar yapılması, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının önce ordudan ihraç edilmesi, rütbe, nişan ve madalyalarının geri alınması ve sonrasında asi ilan edilerek idama mahkum edilmesi girişimlerini sıralamak mümkündür.⁶

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da çağdaş devletlerin pek çoğunda; millet egemenliğini tek bir kişinin veya zümrenin iradesine devreden yönetim biçimi olan sultanlık-krallık, monarşik yönetimler çağdışı yönetim biçimi olarak değerlendirilmekte, bunların yerine millî egemenliğe dayanan cumhuriyet yönetimlerine doğru bir eğilim bulunmakta ve bu doğrultuda siyasal ve toplumsal değişimler yaşanmaktaydı.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak basarak Anadolu'da Millî Mücadele'yi başlattığı süreçte Türkiye'nin gelecekteki hükûmet şeklini halk egemenliğine dayanan bir yönetim şekli yani cumhuriyet olarak tasarlamaktaydı.⁷ Millî Mücadele'yi birlikte yürüttüğü yakınındaki arkadaşlarının çoğunun saltanat ve hilafetin kaldırılması düşüncesinde olmadıklarının bilincinde olan Mustafa Kemal Paşa, bu safhada millî güçlerin bütünlüğünü muhafaza ederek nihai hedefe ulaşmak amacıyla hilafet ve saltanat makamlarına doğrudan karşı çıkmamaya özen göstermekteydi. Bu süreç içinde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından TBMM'nin üzerinde bir güç olmadığı ve "millî egemenlik" kavramına vurgu yapılırken, "esir durumunda olan sultan-halifenin kurtarılması" amacı da belirtilmekteydi.

23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM'de başkan seçilen Mustafa Kemal Paşa, hükûmetin kurulması yönünde sunduğu önergede; TBMM'nin üzerinde bir güç olmadığını, padişah ve halifenin baskı ve zordan kurtarılacak, hür ve müstakil olarak milletin sinesine geldiğinde, Meclis'in koyacağı kurallar doğrultusunda durumunun kesinleşeceği hususunu belirtmektedir.⁸ 25 Eylül 1920 tarihinde yapılan gizli oturumda Vahdettin için şöyle söylemektedir: "*Maateessüfşimdi makam-ı hilafet ve saltanatı işgal eden zat bu millet için hain bir adamdır.*"⁹ 1921 Anayasası 1. ve 2. maddelerinde yer alan, hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu ve yönetim biçiminin halkın kendi kaderini bizzat fiilen idare etmesi esasına dayandığı hususları saltanat ve hilafetin tasfiyesi yolunda atılan ilk adımlar olarak değerlendirilmelidir.¹⁰ Bu dönemde millî egemenliğe dayanan bir hükûmet etme biçimini benimseyen cumhuriyet rejimine doğru ilerleyen bir TBMM hükûmetinden bahsetmek gerekmektedir.

TBMM ordularının Mustafa Kemal Paşa emir-komutasında 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz sonucunda kazandığı kesin zafer bütün siyasi sorunlarla birlikte saltanat-hilafet ve bunlara bağlı olarak İstanbul Hükûmeti'nin esasen 16 Mart 1920 tarihinden itibaren belli olan akıbetini de belirlemiştir.¹¹ Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa İzmir'de yapmış olduğu konuşmada; Millî Mücadele'nin birinci safhasının tamamlanmış olduğunu, ikinci dönemin açılması gerektiğini ifade etmektedir.¹² Bu açıklamanın nedeni Millî Mücadele'nin sadece askerî bir zafere ulaşmak için değil; toplumsal, siyasal, ekonomik değişimleri gerçekleştirmek üzere yapılmış olduğunu, içinde bulunulan tarihsel sürecin tekrar yaşanmaması için köklü değişiklik yapılması gereğini vurgulamaktır. Bunlardan birincisi ve şüphesiz olarak en önemlisi yüzyıllardan beri devam etmekte olan siyasal rejimin değiştirilerek saltanatın kaldırılması olacaktır.

⁶ Sina Akşin, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul: 2010, 345-354.

⁷⁷ Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktıktan sonra Sadrazam'a gönderdiği 22 Mayıs 1919 tarihli raporunda, işgallere karşı "millî egemenlik" kavramına vurgu yapmaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Tamim Telgrafve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara: 2006, 28-29. 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi'nde ise "millî egemenlik" kavramı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Atatürk'ün millet iradesi ve cumhuriyet rejimi hedefine ilişkin görüşleri ve gelecek planlaması için bkz. Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.II, TTK yay., Ankara: 2009, 72-73, 129-132.

⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre.I, İçtima.Senesi.1, İçtima.2, C.3, 24 Nisan 1920, 31. Millî egemenlik temeline dayanarak kurulan böyle bir hükûmet şüphesiz bir cumhuriyet hükûmeti olacaktır. Bkz. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, (Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara: 2023, 318.

⁹ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Devre.I, İçtima.1, C.1, 72. İnikat, C.2, 25 Eylül 1920, 135.

¹⁰ Orhan Koloğlu, *Sorularla Vahdettin*, Pozitif yay., İstanbul: 2007, 148.

¹¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hukuki Statüsü ve İhtilacı Karakteri", *Belleten*, Sayı.96, 1960, 637-663.

¹² Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.III, 26. Özel Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul: 2011, 39.

Bu dönemde İtalyan kamuoyunda Türkiye'de meydana gelen bu önemli siyasal, toplumsal ve askerî olaylar artan bir ilgiyle takip edilmektedir.¹³ Özellikle 1922 başından itibaren yoğunlaşan ateşkes, barış girişimleri ile İtilaf Devletleri ile Ankara Hükûmeti arasındaki temaslar hakkında İtalyan basınında çeşitli haberler yer almaktadır. Ateşkes ve barış girişimlerinden istenen sonucun alınamaması sonrasında başlayan Büyük Taarruz ve sonrasındaki gelişmeler hakkında ise İtalyan basınında özellikle Başkomutan Meydan Muharebesi sonrası sürece ait birçok haber ve yorum yer almaktadır.¹⁴

Bu çalışmada Türkiye'de saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılması sürecinin İtalyan basınındaki yansımaları; Mudanya Mütarekesi'nin imzalanarak ateşkes ilan edilmesinden itibaren Türkiye'de meydana gelen önemli siyasal-askerî gelişmeler İngiliz diplomatik belgeleri ve telif eserler ile dönemin İtalyan gazete ve dergilerinde yer alan haber ve yorumlar ele alınarak incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılması sürecinin İtalyan basınındaki yansımalarına birinci elden kaynaklardan faydalanarak incelenmek suretiyle elde edilen bulgular vasıtasıyla ışık tutmaktır.

Saltanatın Kaldırılması Süreci

Büyük Taarruz'un kesin bir askerî başarıyla sonuçlanması sonrasında TBMM Hükûmeti ile İtilaf Devletleri arasında 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Anadolu'daki savaş fiilen durmuş bulunmaktadır. Barış antlaşması için çeşitli girişimler başlatılmış bulunmakta iken Sadrazam Tevfik Paşa tarafından 17 Ekim 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya ve sonrasında 29 Ekim'de TBMM Başkanlığı'na hitaben gönderilen telgraflarla; kazanılan zafer ile yurdun düşmandan kurtarılmış olması sebebiyle Padişah ile TBMM Hükûmeti arasındaki ikiliğin kalktığı, toplanacak barış konferansına İstanbul ve Ankara hükûmetleri temsilcilerinin birlikte katılarak müşterek hareket etmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵ Padişah Vahdettin, Mudanya Mütarekesi'nin İtilaf Devletleri ile Ankara Hükûmeti arasında imzalanmış olduğunu anlamayarak zafere sahip çıkmaya ve barış konferansına iştirak ederek Türkiye'nin geleceği hakkında tasarrufla bulunmak istemekte, hatta bütün geçmişe bir sünger çekerek ülkenin başına geçmek istemektedir.¹⁶

Bu süreç devam ederken İtilaf Devletleri tarafından 27 Ekim 1923 tarihinde barış konferansı için görüşmelerin 13 Kasım 1922 tarihinde Lozan'da başlayacağı bildirilerek, Ankara Hükûmeti ile birlikte İstanbul Hükûmeti de konferansa davet edilmiştir.¹⁷ Burada özellikle İngilizlerin amacının barış konferansı sürecinde İstanbul ile Ankara arasındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak, saltanat-hilafetin koruyuculuğu adı altında birtakım avantajlar elde etmek olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸

Padişah Vahdettin ve İstanbul Hükûmeti'nin zafere sahip çıkmaya çalışması ve sonrasında barış görüşmelerinde yer alarak Türkiye'nin geleceği hakkında tasarrufla bulunmaya çalışması bardağı taşıran damla olacak, TBMM'de saltanatın kaldırılması çalışmalarını hızlandıracaktır. Nitekim TBMM Hükûmeti İtilaf Devletleri tarafından barış konferansına İstanbul'un da davet edilmesini 30 Ekim 1922 tarihinde protesto etmiştir.¹⁹ İngiliz Yüksek Komiseri Horace Rumbold tarafından Curzon'a gönderilen 31 Ekim 1922 tarihli raporda; Refet Paşa'nın²⁰ TBMM'nin saltanatı kaldıracağı ve yetkisiz bir halifenin muhafaza edileceğine dair imalarda bulunduğu, kendisinin bunu şaşkınlıkla karşıladığı belirtilmektedir.²¹

30 Ekim 1922 tarihinde toplanan TBMM'de aralarında Mustafa Kemal Paşa'nın da bulunduğu 78 kişi tarafından imzalanan; Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmış olduğu, yeni bir Türkiye devletinin doğduğu, anayasa gereği

¹³ Bkz. Fabio L. Grassi, *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, (Çev. Sadriye Güneş), Tarihçi Kitabevi, İstanbul: 2014, 285-301. Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, ATAM yay., Ankara: 2002, 378-386.

¹⁴ Bu konuda yapılmış olan bir çalışma için bkz. Yeter Mengeş, "Büyük Taarruz Öncesi ve Sonrası Diplomatik Girişimler ile Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Savaşı'nın İtalyan Kamuoyundaki Yansımaları", *100. Yılında Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi*, (Ed.Gürsoy Şahin), C.III. Afyon Kocatepe Üniversitesi yay., Afyon: 2023, 1427-1526.

¹⁵ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, C.I. (Haz.Osman Selim Kocahanoğlu), Temel yay., İstanbul: 2002, 118-123.

¹⁶ *Survey Of International Affairs*, 1925, C.I. (Ed.Arnold Toynbee), The Islamic World, Oxford University press, London: 1927, 50.

¹⁷ *Documents On British Foreign Policy (DBrFP)*, (1919-1939), Series.1, Volume.XVIII (3 Eylül 1922-24 Temmuz 1924), Belge.134, 26 Ekim 1922, HMSO, London:1972, 208-209.

¹⁸ Koloğlu, *Sorularla Vahdettin*, 175-176.

¹⁹ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.141, 31 Ekim 1922, s.213-214.

²⁰ *İbrahim Refet Bele* (1881-1963): Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Samsun'a çıkan heyette bulunan Refet Paşa, Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Ankara Hükûmeti'nin İstanbul'daki temsilcisi olarak görev yapmıştır. Saltanatın kaldırılması ve 4 Kasım 1922 tarihinde İstanbul Hükûmeti'nin istifası sonrasında İstanbul'daki yönetimi TBMM namına teslim almıştır.

²¹ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.144, 31 Ekim 1922, s.216-218.

egemenliğin millete ait olduğu, saltanatın hilafetten ayrılması ve saltanatın kaldırılması hakkındaki önerge görüşülmüş, yapılan oylamada 132 evet oyu verilmesine rağmen oturumda yeterli çoğunluk bulunmadığından, önergenin TBMM'de 1 Kasım 1922 tarihinde yeniden oylanması kararı alınmıştır.²²

Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1922 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada; saltanat ve hilafetin tarihsel süreci hakkında oldukça detaylı bilgiler vermekte, tarihinde büyük devletler kurmuş olan Türk milletinin bu sefer kendi nam ve sıfatında bir devlet kurmuş olduğunu ve kaderini doğrudan doğruya eline almış olduğunu belirtmektedir. Egemenliğin bir kişinin elinden alındığını ve milletin seçtiği vekillerden meydana gelen TBMM'de bu egemenliğin temsil edilmekte olduğunu ifade eden Mustafa Kemal Paşa, saltanat ve hilafet makamında artık milletin oturmakta olduğunu, bundan başka bir saltanat makamı veya hükûmet olmadığını kaydetmektedir.²³

Saltanatın kaldırılması hakkındaki teklifler karma komisyonda görüşülürken, görüşmeleri izlemekte olan Mustafa Kemal Paşa komisyon odasındaki görüşmelerde hilafetin saltanattan ayrılması konusundaki müzakerelerin sıkışması üzerine yaptığı konuşmada; "hakimiyet ve saltanatın hiç kimseye bilim gereği olarak, müzakere edilerek verilemeyeceğini ancak kuvvetle, kudretle ve zorla alınabileceğini" ifade ederek, Osmanlı'nın Türk milletinin egemenliğine zorla el koyarak bunu 600 yıl devam ettirdiklerini, artık "Türk milletinin egemenliğini ele geçirmiş olduğunu", yapılacak işin bu fiilî durumu resmîleştirmekten ibaret bulunduğunu, bu meselenin herkes tarafından tabii görülmesi gerektiğini, aksi takdirde gerçeğin gene usulü içinde ifade edileceğini ancak "bazı kafaların kesilebileceğini" söylemesi üzerine karma komisyonda görüşmelerin sonuçlandırılarak çözüme bağlandığı görülmektedir.²⁴

1 Kasım 1922 tarihinde TBMM'de yapılan oylama sonucunda hilafet ve saltanatın birbirinden ayrılması ve 16 Mart 1920 tarihinden geçerli olmak üzere saltanatın kaldırılması kararı alınmıştır.²⁵ Osmanlı saltanatını sona erdiren bu karar kapsamında Osmanlı Hanedanı'nın halifelik yetkisi devam edecek ancak halife TBMM tarafından seçilecektir. Bu kararda halifelik TBMM'ye bağlanmamış ve yönetim hiyerarşisinde gösterilmemiştir. Vahdettin'in sultan ünvanı elinden alınmış olmakla birlikte halifelik sıfatı kalmış, kendisine TBMM tarafından herhangi bir ceza verilmemiştir.

Rumbold, 4 Kasım 1922 tarihinde görüştüğü Tefik Paşa tarafından kendisine; hükûmetin istifası konusunun 3 Kasım günü Vahdettin'in huzurunda Yıldız Sarayı'nda ele alındığını, Padişahın istifa halinde yeni bir hükûmet kurulmasının mümkün olmadığını belirtmesine rağmen hükûmetin istifa etmekte ısrarlı olduğunun ifade edildiğini kaydetmektedir. Tahttan inmeyi düşünmeyen Vahdettin'in İngiliz, Fransız ve İtalyan yüksek komiserler ile görüşme yapmak istediğini ifade ettiğini belirten Rumbold, kendisinin bu talebi kabul ettiğini bildirmektedir.²⁶ Rumbold Curzon'a gönderdiği 5 Kasım 1922 tarihli raporda ise saltanatın kaldırılmasıyla meşruiyetini kaybeden İstanbul Hükûmeti ve Sadrazam Tefik Paşa'nın 4 Kasım 1922 tarihinde istifasını Vahdettin'e sunduğunu bildirmektedir.²⁷ Bundan sonra İstanbul'un yönetimi TBMM Hükûmeti adına Refet Paşa tarafından teslim alınmaya başlanmıştır.²⁸

Saltanatın Kaldırılması Kararının İtalyan Basınındaki Yansımaları

Türkiye'de 1922 yılının ikinci yarısında meydana gelen çok önemli askerî, siyasal, toplumsal gelişmeler neticesinde yeni bir Türkiye kurulurken İtalya'da da dünya tarihini etkileyecek önemli siyasal değişiklikler meydana gelmektedir. Bu dönemde Faşist Parti Lideri Benito Mussolini, İtalya Kralı III.Vittorio Emanuele tarafından başbakan olarak hükûmeti kurmak üzere görevlendirilmiştir. 31 Ekim 1922 tarihi itibarıyla yemin ederek göreve başlayan Mussolini ve Faşist Parti bir koalisyon içinde bile olsa iktidara gelmiş bulunmaktadır.²⁹

²² TBMM ZC, Devre.I, C.24, İçtima Senesi.3, 129.İçtima, 30 Ekim 1922, 292-293, 297-298.

²³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara:1997, 287-298. TBMM ZC, Devre.I, C.24, İçtima Senesi.3, 130.İçtima, 1 Kasım 1922, 305-311.

²⁴ Atatürk, *Nutuk*, 490-491. Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 16.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul: 2013, 174. Aydemir, *Tek Adam*, C.III, 61-62.

²⁵ TBMM ZC, 1 Kasım 1922, 314-316. *Düstur*, 3.Tertip, Cilt.3, Karar No.308, 1-2 Kasım 1922, 152.

²⁶ DBrFP, 1/XVIII, Belge.155, 5 Kasım 1922, 229-230.

²⁷ Rumbold, 4 Kasım 1922 tarihli raporunda; Sadrazam Ahmet Tefik Paşa'nın, Osmanlı Hükûmeti'nin istifası ve Lozan Barış Konferansı'na delege gönderme konularında Rumbold'a danıştığını, kendisinin buna karşılık olarak yetkisinin olmadığı cevabını verdiğini ifade etmektedir. DBrFP, 1/XVIII, Belge.151, 4 Kasım 1922, 226-227.

²⁸ *Survey Of International Affairs*, 1925, 51.

²⁹ "Il Ministero Costituito di Mussolini", *La Stampa*, 31 Ekim 1922.

İtalyan basınında İtalya'da meydana gelen yukarıda belirtilen önemli siyasal değişikliklere rağmen Türkiye'de saltanatın kaldırılmasına ilişkin haberler yakından takip edilmekte ve gelişmeler detaylı bir şekilde okuyucularına sunulmaktadır. *Il Messaggero* gazetesinde 3 Kasım 1922 tarihinde yayımlanan haber ve yorumlarla saltanatın kaldırıldığı duyurulmakta, eski rejime karşı olan Ankara'nın cumhuriyet rejimine yöneldiğine dikkat çekilmektedir.³⁰

La Stampa gazetesinde; TBMM'nin saltanatın kaldırılması yönünde oy kullanmış olduğu, böylece saltanatın kaldırıldığı ve yetkileri oldukça sınırlandırılmış bir halifenin bırakıldığı, bu kanunla 16 Mart 1920 tarihinden itibaren imzalanmış olan tüm anlaşmaların geçersiz olduğu, bunların arasında İtalyan Hükûmeti ile Osmanlı Hükûmeti arasında imzalanan anlaşmanın³¹ da bulunduğu belirtilmektedir. Papa'nın dünyevi gücünün sonu gibi bir durum olduğu belirtilen yazıda, Hindistan'dan gelebilecek tepkiler de dikkate alındığında Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının bu eyleminin "eşek arısı kovanına çomak sokmaktan" farklı olmadığı belirtilmektedir.³²

La Voce Repubblicana gazetesinde *Chicago Tribune* gazetesine atıf yapılarak yer alan haberlerde; TBMM tarafından saltanatın kaldırılmış olduğu, TBMM'nin hanedan dışında devlet başkanı seçme hakkını saklı tuttuğu, cumhuriyetin ilan edilebileceği, İstanbul Hükûmeti'nin barış konferansına katılım talepleri de varken, TBMM'de saltanat ve hilafet konularının yoğun bir şekilde görüşülmekte olduğu belirtilmektedir. Gazetede ayrıca Dr. Rıza Nur tarafından barış konferansına Osmanlı İmparatorluğu değil Türkiye'yi temsilen Ankara Hükûmeti temsilcilerinin katılacağı beyanı da yer almaktadır.³³

Il Messaggero gazetesi Vahdettin ve Osmanlı Hükûmeti'nin vatana ihanetle suçlanması başlığıyla verdiği haberde, saltanatla hilafetin birbirinden ayrılması ve saltanatın kaldırılması sonrasında Türk kamuoyunda sultanın Türk halkını düşmana satmakla suçlanmasının gündeme geldiğini ancak TBMM'de sultan ve İstanbul Hükûmeti'nin resmî olarak vatana ihanetle suçlanmasına dair bir kararın alınmasının beklenmediği kaydedilmektedir.³⁴

La Stampa gazetesinde saltanatın kaldırılması "Boğazda Tarihsel Bir Olay" ve "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne" başlıkları ile duyurulmaktadır. Yüzlerce yıllık hanedanın ve imparatorluk rejiminin TBMM tarafından "bir kalem darbesiyle" ortadan kaldırıldığı belirtilen haberde, TBMM tarafından hanedan mensubu birisinin halife olarak atanacağı ancak bunun bir öneminin olmadığı kaydedilmektedir.³⁵

La Voce Repubblicana gazetesi "Ölmekte Olan Bir Hanedan Daha Devrildi" ve "İstanbul'un Sultanı Tahttan İndirildi" başlıklı haberler ile Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe karıştığını duyurmaktadır.³⁶ *Il Popolo d'Italia* gazetesinde, Ankara Hükûmeti'nin 1 Kasım'da İstanbul Hükûmeti'ni devirdiği ancak hilafetin Osmanlı Hanedanı'nda kaldığı belirtilmekte, çıkan yasanın detayları verilmektedir.³⁷

Il Popolo d'Italia gazetesinde Antonio Pirazzoli imzasıyla yer alan makalede; Ankara Hükûmeti'nin Yunanistan ve İtilaf Devletleri'ne karşı giriştiği mücadeleyi kazanmış olduğu, Sevr Antlaşması'nın ortadan kalktığı belirtilmekte, İstanbul Hükûmeti'nin fiilen sona ermiş olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu olarak Avrupa'ya karşı hâlâ konumunu muhafaza etmek arzusunda olduğu, bu durumda iki hükûmet, iki başkent, iki politikanın ortaya çıktığına işaret edilmektedir. Pirazzoli, İstanbul Hükûmeti'nin açıkça hilafeti kurtarmaya yönelik bir politika izlemeye çalıştığını ancak bu durum karşısında Ankara'nın bir "yetki darbesi (*colpo di autorità*)" ile sorunu çözdüğünü, halifenin sadece dinsel bir otoriteye indirgendiğini, 16 Mart 1920 ve sonrasında İstanbul Hükûmeti'nin yapmış olduğu tüm anlaşmaların geçersiz sayıldığını ifade etmektedir. Pirazzoli, bir ülkenin yeniden doğuşuna sempatiyle bakan İtalyanlar tarafından İstanbul Hükûmeti'nin yerine genç bir hükûmetin geçmesiyle yok olmasının izlenmekte olduğunu kaydetmektedir.³⁸

³⁰ "Il Sultano Turco Dichiarato Decaduto", *Il Messaggero*, 3 Kasım 1922. "Angora Contro Il Vecchio Regime", *Il Messaggero*, 3 Kasım 1922. "La Turchia Verso La Rebbuplica?", *Il Messaggero*, 3 Kasım 1922.

³¹ Burada kastedilen 15 Nisan 1922 tarihinde İtalyan Hükûmeti ile Osmanlı Hükûmeti arasında gizli olarak imzalanan ticaret anlaşmasıdır. Bu anlaşma TBMM Hükûmeti tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bkz. Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.II, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara: 2003, 211-212.

³² "La Dipercussione della Deliberizaioni di Angora", *La Stampa*, 4 Kasım 1922, 5.

³³ "Angora Contro Il Vecchio Regime", *La Voce Repubblicana*, 4 Kasım 1922, 4. "La Repubblica in Turchia", *La Voce Repubblicana*, 4 Kasım 1922, 4.

³⁴ "Angora Acusa di Alto Tradimento", *Il Messaggero*, 5 Kasım 1922.

³⁵ "Lo Storico Evento sul Bosforo", *La Stampa*, 5 Kasım 1922. "Dall Impero Ottomano alla Repubblica Turca", *La Stampa*, 5 Kasım 1922.

³⁶ "Il Sultane di Constantinopoli Spodestato", "Un Altra Dinastia Che Tramonta", *La Voce Repubblicana*, 5 Kasım 1922, 4.

³⁷ "L'Assembla d'Angora Rovescia Il Governo di Constantinopoli", *Il Popolo d'Italia*, 4 Kasım 1922.

³⁸ Antonio Pirazzoli, "Rivoluzione Turca", *Il Popolo d'Italia*, 4 Kasım 1922.

Corriere della Sera gazetesinde saltanatın kaldırılması; “Türkiye’de Devlet Darbesi”, “Türkiye’de Tarihi Bir Gün” başlıkları ile okurlarına ulaştırılmakta, saltanatın kaldırılması sonrasında sultanın tavırları “faydasız direniş” olarak nitelendirilmektedir.³⁹ Il Messaggero gazetesinde yayımlanan haberlerle; saltanatın kaldırılması sonrasında Osmanlı Hükûmeti’nin istifası haberleştirilmekte, TBMM tarafından çıkarılan kanunla saltanatın 16 Mart 1920 tarihi itibarıyla kaldırılmış olduğu böylece Osmanlı İmparatorluğu’nun fiilen ortadan kaldırılmış olduğu, Osmanlı Hanedanı’nın egemenliğinin sona erdiği, bunun yerini TBMM Hükûmeti’nin aldığı kaydedilmektedir.⁴⁰

Il Giornale gazetesinde, İstanbul’dan alınan habere göre hükûmetin istifasını Vahdettin’e sunmuş olduğu, Ankara Hükûmeti temsilcilerinin İstanbul’un kontrolünü ele almakta olduğu ve İstanbul’un tamamının sahibi olarak davrandığı bilgisi yer almaktadır.⁴¹ Aynı gazetede bir sonraki gün İstanbul kaynaklı yayımlanan haberde, sultanın sarayda yaşamaya devam ettiği, tüm bakanların hükûmetten çekildiği ve minimum personelle işlerin devam ettirilmeye çalışıldığı yer almaktadır. Londra-Reuter kaynaklı haberde ise İngiliz yüksek komiserinin saraya davet edildiği, bundan sonra İngiliz kuvvetlerinin 6 Kasım’dan itibaren Vahdettin’in bulunduğu Yıldız Sarayı’nı korumaya başladığı kaydedilmektedir.⁴²

La Stampa gazetesinde yer alan haber ve yorumda İstanbul’dan alınan haberlerden sultanın halife ünvanından vazgeçmeyi düşünmediği, bu tutumunun arkasında İngilizlerden aldığı garanti bulunduğu, Vahdettin’in Ankara’nın baskılarına dayanamayarak İstanbul’u terk edebileceği ancak Kemalistlerin Vahdettin’in halife ünvanından vazgeçmesi konusunda ısrarlı oldukları belirtilmektedir. Refet Paşa’nın Ankara’nın talimatları doğrultusunda Vahdettin ile yaptığı görüşmede, düalist sisteme derhal son verilmesini istediğini, Vahdettin’in ise TBMM’yi yetkili olarak görmediğini, kendisinin yasal olarak tahttan indirilmesine kadar bu konunun kendisiyle İslam dünyası arasında tartışılması gereken bir konu olduğunu ifade ettiği, Refet Paşa’nın ise konunun hassasiyet ve tehlikesi konusunda Vahdettin’in dikkatini çektiği kaydedilmektedir.⁴³

Corriere della Sera gazetesinde son olaylarla birlikte Doğu’da değişen durumlar nedeniyle Londra ve Paris’te endişelerin yükseldiği belirtilmektedir.⁴⁴ Il Popolo d’Italia ve Il Giornale d’Italia ve Il Messaggero gazetelerinde, Sadrazam Tevfik Paşa’nın açıklaması yayımlanmakta, Vahdettin’in son gelişmeler nedeniyle halihazır durumdan büyük bir endişe duyduğu, tahttan çekilmeyi değerlendirmekle beraber “milletin önünde temize çıkmak” istediği kaydedilmektedir. Milliyetçilerin kanaatine göre sultanın tahtan ayrılmasının an meselesi olduğu belirtilen haberde, saltanatın kaldırılması sonrasında İstanbul’da devlete ait teşkilatların (polis, jandarma, adliye vs.) Ankara Hükûmeti’nden talimat alamaya başladığı, bu durumun İtilaf Devletleri tarafından Türkiye’nin kendi iç sorunu olarak değerlendirilerek kabul edildiği yer almaktadır.⁴⁵ Il Messaggero gazetesinde ayrıca sultanın İstanbul’u terk etmek istediği ancak İstanbul halkının buna karşı çıktığına dair söylentiler dolaştığı haberi de yer almaktadır.⁴⁶

Il Messaggero gazetesinde yer alan haberlerde; yönetimin Ankara Hükûmeti’ne devredilmekte olduğu İstanbul’da siyasal durumun oldukça karışık bir hal almaya başladığı, İstanbul Hükûmeti’nin tamamen istifa etmiş olduğu ancak Vahdettin’in Yıldız Sarayı’nda kalmaya devam ettiği ve onun talebi doğrultusunda İngiliz askerleri tarafından korumaya alındığı belirtilmektedir. Ankara Hükûmeti’nin kararlarına uymayacağı ve tahttan ayrılmayacağı açıklanan sultanın tahttan ayrılmamak için “utanç verici bir şekilde” direnmeye devam etmesinin sultanın ivedi olarak tahttan ayrılmasını isteyen Kemalistleri oldukça kızdırmakta olduğu kaydedilmektedir. Bir diğer haberde ise sultanın güvenlik kaygısıyla bir İngiliz gemisinde tutulduğu söylentilerine yer verilmektedir.⁴⁷

Rumbold, 7 Kasım 1922 tarihinde Curzon’a gönderdiği gizli raporunda; 6 Kasım 1922 tarihinde Vahdettin ile üç buçuk saat süren bir görüşme gerçekleştirdiğini, Vahdettin’in Ankara Hükûmeti’nin illegal karakteri üzerinde

³⁹ “Il Colpo di Stato in Turchia”, *Corriere della Sera*, 4 Kasım 1922, 5. “Le Storiche Giornate in Turchia”, *Corriere della Sera*, 5 Kasım 1922, 2. “La Vane Resistenze dei Sultan”, *Corriere della Sera*, 6 Kasım 1922, 4.

⁴⁰ “Il Sultano e Il Governo di Constantinopoli”, *Il Messaggero*, 4 Kasım 1922. “La Fine di Una Dinastia”, *Il Messaggero*, 4 Kasım 1922.

⁴¹ “Il Rappresentante di Angora Prende Possesso di Constantinopoli”, *Il Giornale d’Italia*, 7 Kasım 1922.

⁴² “La Sorte del Sultano é Stato Rapito? Il Giornale d’Italia”, 8 Kasım 1922.

⁴³ “L’Oriente di Nuovo Minaccia”, *La Stampa*, 7 Kasım 1922, 5.

⁴⁴ “Il Cambiamento di Scena in Oriente Preoccupazioni a Londra ed a Parigi”, *Corriere della Sera*, 7 Kasım 1922, 6.

⁴⁵ “Angora Assume Il Possesso di Constantinopoli”, *Il Popolo d’Italia*, 7 Kasım 1922, 3. “L’Abdicazione del Sultano”, *Il Giornale d’Italia*, 7 Kasım 1922. “L’Intimazione di Angora”, *Il Messaggero*, 7 Kasım 1922.

⁴⁶ “Tentata Fuga del Sultano”, *Il Messaggero*, 7 Kasım 1922.

⁴⁷ “Gravi Complicazioni a Constantinopoli”, *Il Messaggero*, 8 Kasım 1922. “Il Sultano Resiste”, *Il Messaggero*, 8 Kasım 1922. “Angora Non Cede”, *Il Messaggero*, 8 Kasım 1922.

ısrarla durduğunu ve son gelişmeler hakkında İtilaf Devletleri tavrını anlamaya çalıştığını bildirmektedir. Rumbold, halifeliğin tüm Müslümanların sorunu olduğunu ve TBMM'nin bu konuda yetkili olmadığını ifade eden Vahdettin'in, kendisinin tahttan indirilmek istendiğini, kendi tutumunun büyük ölçüde İtilaf Devletleri'ne bağlı olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir. Rumbold ayrıca Vahdettin'in İngilizler tarafından 1920'de kendisine verilen söze atıfta bulunarak, Türkiye'yi terk etmeye karar vermesi halinde İngiliz Hükûmeti'nin kendisini İstanbul'dan alıp uzaklaştırmak konusunda yardımını talep ettiğini kaydetmektedir. Rumbold, Vahdettin'e cevap olarak; koşullar uygun olursa söze sadık kalacaklarını, Vahdettin'in yakın bir gelecekte ayrılmak istemesi durumunda şüphesiz bunu sağlayacaklarını ifade ettiğini kaydetmektedir.⁴⁸

Rumbold, 10 Kasım 1922 tarihinde Curzon'a gönderdiği raporunda; gazeteci Ali Kemal'in kaçırlması ve linç edilerek öldürülmesinden dolayı saray çevrelerinde tedirginlik olduğunu, General Harington'a Sultan Vahdettin'in kişisel güvenliğinin Fransız ve İtalyan generallerle danışma içinde sağlanması konusunda talimat verdiğini bildirmektedir.⁴⁹ Hindistan Genel Valisi Rufus Isaacs tarafından gönderilen 10 Kasım 1922 tarihli raporda ise halifelik bir yana olmak üzere Hindistan'da Osmanlı padişahına sempati beslenmediği ve tahttan indirilmesinin burada bir tepki yaratmayacağı, Mustafa Kemal Paşa'nın bir kurtarıcı ve İslam'ın şampiyonu olarak görüldüğü belirtilmektedir.⁵⁰

Il Popolo d'Italia gazetesinde Gazeteci Ali Kemal'in İzmit'te linç edilerek öldürüldüğü, İstanbul'da bir karmaşa hali olduğu, Vahdettin'in İstanbul'dan kaçma ihtimalinin bulunduğu belirtilmektedir.⁵¹ La Stampa gazetesinde Vahdettin'in 10 Kasım 1922 tarihinde Yıldız Camisi'nde icra edilen son Cuma selamlık merasimine ilişkin detaylar yayımlanmaktadır. Sade bir pelerin giymiş olan Vahdettin'in yanında siyasal bir kimsenin olmadığı, selamlığa gelirken at üzerinde gördüğü Fransız süvarilere karşı gülümseyerek mukabelede bulunduğu, törene gelen halkın ve resmî katılımın azlığının dikkat çektiği, Ankara Hükûmeti'nden temsilci katılmadığı, Yıldız Camisi'nden saraya giderken yaya ve atlı imparatorluk askerlerinin kendisine eşlik ettiği ancak Vahdettin artık sultan ve dolayısıyla ordunun başı olmadığından imparatorluk marşının çalınmadığı, askerlerin daha önce alışık olunduğu üzere "padişahım çok yaşa" diye bağırmadıklarını, boru sesi olmadığını, Vahdettin'in sessizliğin ortasında camiye doğru ilerlediği belirtilmektedir.⁵²

Il Messaggero ve Il Popolo d'Italia gazetelerinde yer alan haberlerde, sultanın başmabeyincisi tarafından yapılan ve kendisini 300 milyon Müslümanın başı olarak gören Vahdettin'in ne pahasına olursa olsun tahtı bırakmayacağı açıklaması haberleştirilmektedir.⁵³ Il Giornale d'Italia gazetesinde "Sultan Tahttan İnnek İstemiyor" başlığı ile yayımlanan haberde; sultanın sekreteryası tarafından yapılan açıklamada, sultanın tahttan ayrılmayı kabul etmediği, çünkü aynı zamanda 300 milyon Müslümanın halifesi olduğunun ifade edildiği belirtilmektedir.⁵⁴

Il Giornale d'Italia gazetesinde "Yeni Türkiye" başlığı ile yayımlanan yorumda; TBMM tarafından 1 Kasım 1922 tarihinde yapılan açıklamayla Osmanlı İmparatorluğu döneminin 16 Mart 1920 tarihinden geçerli olmak üzere sona erdiği ve yeni Türkiye döneminin başladığının ilan edilmiş olduğu, bu tarihten itibaren Türk halkının egemenliğini TBMM aracılığıyla ele aldığı, aynı zamanda gelecekteki tüm hükûmet etme biçimini özgürce kurma hakkını saklı tutmakta olduğu belirtilmektedir.⁵⁵

Il Messaggero gazetesinde yer alan haberde; Roma'daki Türk Delegasyonu Başkanı Celalettin Arif Bey'in Hint Hilafet Komitesi tarafından kendisine 11 Kasım 1922 tarihinde Bombay'dan gönderilmiş olan bir telgraf hakkındaki beyanı yer almaktadır. İngiltere Başbakanı Bonar Law'a hitaben hazırlanan bu telgrafta; Hint Müslümanlarının "İngiliz Hükûmeti'nin Ankara Hükûmeti'ni hilafet meselesinde serbestçe ilgilenmesini

⁴⁸ DBrFP, 1/XVIII, Belge.159, 7 Kasım 1922, 235. Bu konuda İngilizler tarafından Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit'e İstanbul'dan tahliye olmak istemeleri halinde İngiliz Hükûmeti tarafından verilen yardım teminatı için bkz. *Documents On British Foreign Policy (DBrFP)*, First Series, Volume.XIII, (February-December 1920), Belge.150, 4 Ekim 1920, HMSO, London:1963, 154-155. DBrFP, 1/XIII, Belge.153, 6 Ekim 1920, 158. Bu dönemde Konya isyanının da başarısız olmasıyla Damat Ferit 17 Ekim 1920 tarihinde başbakanlıktan istifa etmiş ve bir daha iktidara gelememiştir. Bkz. Akşin, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, 262.

⁴⁹ Rumbold, aynı raporda, Sultanın güvenliği konusunun yüksek komiserler arasında ele alındığını, İtalyan generalin bu konuda kuvvetlerinin yetersizliğini öne sürerek isteksiz davrandığını da eklemektedir. DBrFP, 1/XVIII, Belge.173, 10 Kasım 1922, 248.

⁵⁰ *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, (1919-1938), Cilt.V, (Ekim 1922-Aralık 1925), (Haz. Bilâl N. Şimşir), Belge.30, 10 Kasım 1922, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara: 2005, 47.

⁵¹ "La Fuga del Sultano", *Il Popolo d'Italia*, 9 Kasım 1922, 3.

⁵² "Il Sultano Dichiarò Che Non Abdicherà", *La Stampa*, 12 Kasım 1922, 2.

⁵³ "Sultano Non Abdicherà", *Il Messaggero*, 12 Kasım 1922. "Il Sultano Deciso A Non Abdicare", *Il Popolo d'Italia*, 12 Kasım 1922, 6.

⁵⁴ "Il Sultano Non Voul Abdicare", *Il Giornale d'Italia*, 11 Kasım 1922.

⁵⁵ "La Nuova Turchia", *Il Giornale d'Italia*, 11 Kasım 1922.

engelleme çabalarından dolayı büyük bir üzüntü ve kırınglık duydukları" ifade edilmektedir.⁵⁶ La Voce Repubblicana gazetesinde yer alan haberde; Hindistan Hilafet Kongresi tarafından yapılan bir toplantıda, TBMM tarafından alınan hilafetin dinsel ve dünyevi güçlerinin birbirinden ayrılması kararı üzerinde görüşmeler yapıldığı, bu toplantının sonucunda bu safhada bir görüş açıklanmasının mümkün olmadığı ancak Ankara hükûmeti ve Kemalistlere destek ve güvenini açıklama kararı alındığı belirtilmiştir.⁵⁷

Lozan Barış Konferansı'na katılacak Türk Delegasyonu Başkanı İsmet Paşa Lozan'da gazetecilere verdiği mülakatta, saltanatla hilafetin birbirinden ayrılmasının dini daha saygın hale getirdiğini ifade etmekte, sultanın geçmişte bağımsızlık savaşı verenlerin idam cezasını onaylamış olduğuna dikkat çekmektedir.⁵⁸ Bu arada Lozan Barış Konferansı'na ikinci delege olarak katılmak üzere 15 Kasım 1922 tarihinde İstanbul'dan ayrılan Rumbold,, General Harington'a Vahdettin'i emanet etmekte ve onun yaşamından sorumlu olduğunu belirtmektedir.⁵⁹

İtalyan Basınında Vahdettin'in İstanbul'dan Ayrılması ve Sonrasında Yaşananlar

Saltanatın kaldırılması sonrasında İstanbul'da meydana gelen politik ortam ve geçiş döneminde meydana gelen gelişmeler İtalyan basınında sıklıkla yer almaktadır. Il Giornale d'Italia gazetesinde İstanbul'da bir panik havası olduğunu, Kemalistlerin İstanbul'un patronu olduğunu ancak sultanın hâlâ sarayında oturmakta olduğunu belirtmektedir.⁶⁰ İtalyan gazetelerinde bu süreçte Vahdettin'in talebi doğrultusunda İngiliz askerleri tarafından korumaya alındığı Yıldız Sarayı'nda kalmaya devam ettiği, güvenlik kaygısıyla bir İngiliz savaş gemisinde güvenliğinin sağlanacağı söylentilere ilişkin haberler dikkat çekmektedir.⁶¹ La Stampa gazetesinde Vahdettin'in Boğaz'da bulunan İngiliz gemilerinden birisine nakledilmesi için gerekli tedbirlerin tamamlandığı ancak bu eylemin son anda iptal edildiği kaydedilmektedir. Gazetede ayrıca Refet Paşa'nın halifenin hayatının tehlikede olmadığı ve onun korunmasının bir şeref meselesi olduğuna dair açıklamasına da yer verilmektedir.⁶²

Bu sırada Vahdettin; hayatını tehlikede gördüğünü, İngiltere'ye sığınmak istediğini ve en kısa sürede İstanbul'dan tahliye olmak istediğini "Halife-i Müslimin" imzasıyla General Harington'a gönderdiği 16 Kasım 1922 tarihli bir mektup ile talep etmiş bulunmaktadır.⁶³ İngiliz Yüksek Komiser Vekili Henderson tarafından Curzon'a gönderilen 17 Kasım 1922 tarihli raporda; Gen. Harington tarafından yapılan planlama doğrultusunda 17 Kasım 1922 sabahı 08.00'da Yıldız Sarayı'ndan ayrılan Vahdettin ve yanındakilerin Tophane rıhtımında Gen. Harington ve Henderson tarafından karşılandığını, buradan Gen. Harington'un eşliğinde motorbotla açıkta bekleyen İngiliz savaş gemisi HMS Malaya'ya nakledilen ve burada Akdeniz filo komutanı tarafından karşılanan Vahdettin'in Malta'ya doğru yola çıkarıldığı ifade edilmektedir. Henderson, Vahdettin'in tahttan indirilmiş olduğunu ısrarla kabul etmediğini, gemide Vahdettin'e İngiliz Kralı V.George'un mesajının okunduğunu, Vahdettin'in ayrılırken İngiliz kralı ve İngiliz halkına sağlanan sığınma ve korunma için teşekkür ettiğini, Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılması, İngilizlere sığınması gibi konularda halife sıfatıyla bir bildiri yayımlanacağını kaydetmektedir.⁶⁴

Vahdettin ve yanındakiler 20 Kasım 1922 tarihinde "İngiliz Hükûmeti'nin misafiri" olarak Malta'ya ulaşmış bulunmaktadır. Vahdettin, Kahire kaynaklı bir habere göre Hicaz Kralı Hüseyin tarafından Mekke'ye davet edilmiştir.⁶⁵

Lord Kinross; Vahdettin'in kaçışının görünüşte Türklerden habersiz olarak gerçekleşmiş olduğunu, Türk milliyetçilerinin böylece padişahı tutuklayıp sürgüne göndermek gibi bir durumdan kurtulmuş olduklarını, padişahın kendi isteği ile yabancılarla iş birliği yaparak ülkeden kaçtığı, böylece mağdur olacak yerde "İslam aleminin hakaretlerine maruz kalmak" durumuna düştüğünü, bu gelişmenin TBMM'nin bundan sonra atacağı

⁵⁶ "I Musulmani dell'India Contro L'Ingerenza Britannica", *Il Messaggero*, 15 Kasım 1922.

⁵⁷ "I Musulmani Indiani Per Angora", *La Voce Repubblicana*, 15 Kasım 1922, 4.

⁵⁸ "La Nuova Turchia Sara' Una Grande Democrazia", *La Voce Repubblicana*, 15 Kasım 1922, 4.

⁵⁹ Charles Harington, *Tim Harington Looks Back*, Wyman & Sons, London: 1941, 127. Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev.Necdet Sander), 19. Basım, Altın Kitaplar yay., İstanbul: 2007, 411.

⁶⁰ "Il Panico a Constantinopoli", *Il Giornale d'Italia*, 16 Kasım 1922.

⁶¹ Gravi Complicazioni a Constaninopoli", *Il Messaggero*, 8 Kasım 1922. "Il Sultano Resiste", *Il Messaggero*, 8 Kasım 1922.

⁶² Il Sultano Dichiarò Che Non Abdicherà", *La Stampa*, 12 Kasım 1922, 2.

⁶³ Mektubun aslının resmi için bkz. Harington, *Tim Harington Looks Back*, 125

⁶⁴ DBrFP, 1/XVIII, Belge.200, 17 Kasım 1922, 283.

⁶⁵ *Survey Of International Affairs*, 1925, 51. *Oriente Moderno*, Anno.II, Nr.7, 15 Aralık 1922, 409. *Oriente Moderno*, Anno.II, Nr.8, 15 Ocak 1923, 467.

adımlar açısından faydalı olduğunu ifade etmektedir.⁶⁶ Diğer yandan İstanbul'dan kaçacağından şüphe edilen ve Refet Paşa tarafından sürekli olarak özenle takip edilmekte olan Vahdettin'in tüm önlemleri aşarak kaçması, bu hareketine muhtemelen göz yumulmuş olduğu yorumunu akla getirmektedir.⁶⁷

Il Giornale d'Italia gazetesinde yer alan haberde Vahdettin'in 17 Kasım 1922 sabahı HMS Malaya ile İstanbul'dan ayrılarak Malta'ya doğru yola çıktığı kaydedilmektedir.⁶⁸ Il Messaggero gazetesinde Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılmasıyla ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, Vahdettin 16 Kasım 1922 tarihinde Gen. Harington'a bir mektup göndererek, hayatının tehlikede olduğunu ve sarayı terk etmek istediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Gen. Harington gerekli organizasyonu yaparak Vahdettin'in saraydan güvenli bir şekilde ayrılmasını sağlamıştır. Kemalistlerin eline düşmek istemeyen Vahdettin böylece 17 Kasım 1922 sabahı HMS Malaya'ya nakledilerek Malta'ya doğru yola çıkmıştır. Vahdettin, İstanbul'dan ayrılmadan önce ve gemiye çıkarken kendisini savunmuş, saltanattan ayrılmayı kabul etmediğini, ancak çok tehlikeli bir durumda bulunduğundan dolayı İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldığını, kendisinin sadece Türklerin değil 300 milyon Müslümanın halifesi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹

La Stampa gazetesinde, Vahdettin'in İngilizlerden talebi üzerine İstanbul'dan ayrılmasının İngiliz Yüksek Komiser Vekili Henderson ve Gen. Harington tarafından planlanarak gerçekleştirildiğini, Vahdettin'in Henderson tarafından İngiliz topraklarına davet edildiğini ve İngiltere'nin koruyuculuğuna alındığını, Tunus'tan Hindistan'a kadar olan coğrafyada yaşayan Müslümanların halifesi olan bir şahsın 400 yıl sonra ilk defa bir daha dönmek üzere kendi başkentinden kaçarak yabancı bir ülkeye sığınmış olduğunu, Vahdettin'in tahttan indirildiğini kabul etmediğini beyan ederek tüm Müslümanların halifesi olarak İngiltere'nin koruyuculuğunu istediğini ifade etmiş olduğunu kaydetmektedir.⁷⁰

La Voce Repubblicana gazetesinde yer alan haberde Vahdettin'in İstanbul'dan kaçışı ile ilgili detaylar verilmektedir. Buna göre Vahdettin çarşamba akşamı General Harington'a bir mektup göndermiş ve hayatının tehlikede olduğunu belirterek sığınma talep etmiştir. Bundan sonra cuma sabahına kadar saraydan dışarı çıkmayan Vahdettin, cuma sabahı yanındakilerle birlikte bir İngiliz otomobili ile İngiliz askerî limanına gelmiştir. Askerî limanda Harington tarafından karşılanan Vahdettin, buradan bir istimbotla HMS Malaya'ya geçmiş, gemide Akdeniz Bölge Komutanı Amiral De Brock tarafından karşılanmıştır. Vahdettin gemide yaptığı açıklamada, saltanattan ayrılmadığını ancak hayatını tehlikede gördüğünden İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldığını ve İngiliz Hükûmeti'nden sığınma isteğini tekrarlamıştır. Gazetede yapılan yorumda; Vahdettin'in kendisini Kemalistlerin kuşatması altında olduğunu değerlendirdiğini, cuma günü yapılacak selamlık töreni esnasında kendisine suikast düzenleneceğinden korkarak kaçmaya karar verdiği ifade edilmektedir. Halifenin Hristiyanlara sığınmasının İslam'da kabul edilemeyecek bir eylem olduğunu belirten gazete, Türkler arasında Vahdettin'in kaçışının sultanlık ve halifelik meselesinin çözümünde faydalı olacağı düşüncesinin yaygın olduğunu kaydetmektedir.⁷¹

Il Mesaggero gazetesinde; İngiliz makamları tarafından korunmak konusunda ısrar eden Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılmasına Türklerin genel olarak güçlü bir tepki vermedikleri, hatta bu gelişmeyi "Allah'a şükür" nidalarıyla karşıladıklarını belirtmektedir. Gazetede Kemalistler tarafından Vahdettin'in kaçışının yeni bir ihanet olarak değerlendirildiği ve bunun İngiliz çıkarlarına hizmet edeceğini düşündükleri, Kemalistlerin Vahdettin'i İstanbul'dan kaçırarak Türk halkı önünde hesap vermesini engelledikleri için İngilizleri suçladıklarını kaydetmektedir. Ayrıca Hint Müslümanları arasında Vahdettin'in İslam topraklarını terk ederek kaçmasıyla hilafetin tehlikeye düştüğü değerlendirmelerinin de olduğu ifade edilmektedir. Aynı gazetede Hicaz Kralı Hüseyin tarafından Vahdettin'in Mekke'ye sığınmak üzere davet edilmesinin söz konusu olduğu da belirtilmektedir.⁷² Il Popolo d'Italia gazetesinde Vahdettin'in kaçması sonrasında Türkler arasında, bu kaçışın saltanat ve hilafet meselelerinin kökünden çözülmesi doğrultusunda olumlu gelişmelere sebep olduğu değerlendirilmesinin yaygın

⁶⁶ Kinross, *Atatürk*, 413-414.

⁶⁷ Bkz. Seçil Karal Akgün, *Halifeliğin Kaldırılması ve Lâiklik*, 2. Baskı, Temel yay., İstanbul: 2006, 95-96.

⁶⁸ "Il Sultano Fugge a Malta", *Il Giornale d'Italia*, 18 Kasım 1922.

⁶⁹ "Il Sultano Abbondona Constantinopol", *Il Messaggero*, 18 Kasım 1922,s.3. "Il Fuga del Sultano", *Il Messaggero*, 18 Kasım 1922,s.3. "Per Sfuggire ai Kemalisti", *Il Messaggero*, 18 Kasım 1922, 3.

⁷⁰ "Il Sultano in Viaggio per Malta", *La Stampa*, 19 Kasım 1922, 2.

⁷¹ "Particolari Sulla Fuga del Sultano", *La Voce Repubblicana*, 19 Kasım 1922, 4.

⁷² "I Kemalisti Accusano Gli Inglesi", *Il Messaggero*, 19 Kasım 1922. "Il Sultano Ha Sollecitato La Protezione delle Autorita Britannica", *Il Messaggero*, 19 Kasım 1922.

olduğunu belirtmektedir.⁷³ Kahire’de yayımlanan Al Mocattam gazetesine atıf verilerek yapılan haberde Vahdettin’in Hicaz Kralı Hüseyin tarafından daha güvenli yaşayacağı ve iyi misafir edileceği ifadeleriyle Mekke’ye davet edilmiş olduğu belirtilmektedir.⁷⁴

Avanti gazetesinde, hayatının tehlikede olduğunu hisseden Vahdettin’in İstanbul’dan kaçtığı manşetten verilmekte ve detaylar hakkında bilgi sıralanmaktadır. Buna göre Vahdettin 15 Kasım 1922 tarihinde, General Harington’a bir mektup göndererek İngiliz koruması talep etmiştir. Vahdettin ve yanındakiler cuma günü (17 Kasım) İngiliz askerî limanına götürülmüş ve buradan açıkta beklemekte olan HMS Malaya’ya nakledilmiştir. Vahdettin burada saltanatı bırakmadığını ancak hayatını tehlikede gördüğünden İstanbul’dan ayrılmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Kemalistler, Vahdettin’in kaçmasını memnuniyetle karşılamakta, bu gelişmenin sultanlık-halifelik meselesinin çözümünü kolaylaştıracağını düşünmektedirler. Aynı haberde yer alan başka bir bilgide ise Vahdettin’in Kemalistlere bir tuzak hazırladığı iddiası da yer almaktadır. Buna göre Vahdettin, üç gün önce Şeyhülislam ve Bakan Tevfik Paşa’yı, İngilizlerin himayesinde, yanlarında Hint Müslümanlarına hitaben yazılmış bir mektupla birlikte Hindistan’a göndermiştir. Bu mektupta; 8 milyon insanı temsil ettiğini iddia eden ve 300 milyon Müslümanın halifesini ülkesinden kovan Kemalistlere karşı olunması çağrısı yer almaktadır.⁷⁵

Vahdettin’in halife olarak Türkiye’den kaçmasıyla birtakım hassas ve önemli konular ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu konular; Vahdettin’in halife ünvanını yurtdışında kullanmayı düşünebileceği, yabancı devletler tarafından bu durumun istismar edilebileceği, yeni seçilecek bir halifenin sultanlık iddiasında bulunabileceği gibi hususlardır. Ayrıca kutsal emanetlerin korunması da büyük önem arz etmektedir. Bu koşullarda bu sorunların üstesinden gelinmesi için yeni bir halife seçilmesi icap etmekte ancak bunun için de önce Vahdettin’in hal edilmesi gerekmektedir.

TBMM’de 18 Kasım 1922 tarihinde yapılan gizli oturumda; Refet Paşa’nın 17 Kasım 1922 tarihinde Vahdettin’in kaçtığını Ankara’ya bildirdiği telgrafi okunmuş, Vahdettin’in vazifesini terk ederek ve yabancı bir devlete firar edip sığınarak halifelikten fiilen feragat etmiş olması ele alınarak uzun uzadıya görüşmeler icra edilmiş, Vahdettin’in halifelikten hal edilmesi ve yeni bir halife seçilmesi müzakere edilmiştir.⁷⁶ Bilahare yapılan oturumda; Vahdettin oybirliği ile halifelikten hal edilmiş⁷⁷ ve Abdülmecit Efendi⁷⁸ oylamaya katılan 163 milletvekilinden 148’inin oyu ile yeni halife olarak seçilmiştir.⁷⁹

Bu karar üzerine Henderson, 19 Kasım 1922 tarihinde yeni halifenin seçildiğini Londra’ya bildirmektedir.⁸⁰ Refet Paşa, 20 Kasım 1922 tarihinde İtilaf yüksek komiserlerine Abdülmecit Efendi’nin halife olarak seçildiğini resmen tebliğ etmiştir.⁸¹

Il Giornale d’Italia ve La Voce Repubblicana gazetelerinde, yeni halifenin Ankara’da TBMM tarafından seçildiği haberleştirmektedir.⁸² Corriere della Sera gazetesinde; TBMM tarafından Abdülmecit Efendi’nin yeni halife olarak seçildiği, resmî çevrelerden yapılan açıklamada eski sultana herhangi bir baskı yapılmamış olduğu,

⁷³ “I Particulari della Fuga del Sultano”, *Il Popolo d’Italia*, 19 Kasım 1922, 3.

⁷⁴ “Il Sultano Invitato alla Mecca”, *Il Popolo d’Italia*, 19 Kasım 1922, 6.

⁷⁵ “La Fuga del Sultano”, *Avanti*, 19 Kasım 1922, 4.

⁷⁶ *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Devre.I, C.3, İçtima Senesi.III, 140. İnkat, C.4, 18 Kasım 1922, 1042-1065.

⁷⁷ TBMM Hükûmeti Şeriye Vekaleti tarafından okunan fetva ile Vahdettin’in yabancı bir düşmana iltica ederek fiilen halifelikten feragat etmiş olduğu ve hal edildiğine dair fetva açıklanmış, fetva TBMM tarafından onaylanmıştır. Bkz. *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Devre.I, C.3, İçtima Senesi.III, 140. İnkat, C.4, 18 Kasım 1922, 1046, 1053-1054. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre.I, C.24, İçtima Senesi.3, 140. İçtima, C.1, 18 Kasım 1922, 564.

⁷⁸ *Abdülmecit Efendi (1868-1944)*: Padişah Abdülaziz (hüküm süresi:1861-1876)’in oğlu olan Abdülmecit, 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılması sonucunda veliahtlığını kaybetmiştir. TBMM tarafından halife olarak seçilen Abdülmecit bu ünvanını TBMM tarafından hilafetin 3 Kasım 1924 tarih ve 431 sayılı kanun ile kaldırılmasına kadar muhafaza edecektir. Aynı kanun kapsamında Osmanlı Hanedanı mensuplarının Türkiye dışına çıkarılması da yer aldığından, Abdülmecit ve ailesi 4 Kasım 1922 sabahı erken saatlerde Orient-Simpson Ekspres’le İsviçre’ye doğru yola çıkacaktır. İsviçre’den sonra Ekim 1924’ten itibaren önce Nice’e ve sonrasında 1939 yılında Paris’e taşınan Abdülmecit, 23 Ağustos 1944 tarihinde Paris’te vefat etmiştir. Paris Camisi’nde muhafaza edilen Abdülmecit’in cenazesi, 30 Mart 1954 tarihinde Medine’de defnedilmiştir.

⁷⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre.I, C.24, İçtima Senesi.3, 140. İçtima, C.1, 18 Kasım 1922, 562-565. İngiliz Gizli Servisi tarafından hazırlanan 1 Aralık 1922 tarihli Halifelik konulu raporda; Saltanatın kolay kaldırılmadığı, 1 Kasım kararlarına ilişkin fetvanın hiç de kolay alınmadığı, dahası yeni halifenin sadece 148 evet oyuyla seçildiği, bunun TBMM’deki milletvekillerinin beşte ikisinden biraz fazla olduğu belirtilmektedir. Bkz. *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Cilt.V, Belge.40, 1 Aralık 1922, 59-60.

⁸⁰ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.214, 22 Kasım 1922, 324.

⁸¹ “In Attesa del Primo ‘Selamlık’ del Nuovo Califfo”, *La Stampa*, 24 Kasım 1922.

⁸² “Il Nuovo Califfo Eletto Ad Angora”, *Corriere della Sera*, 20 Kasım 1922. “Il Nuovo Califfo”, *La Voce Repubblicana*, 21 Kasım 1922.

hayatının tehlikede olmadığı ve onurunun korunacağını bildirildiği haberi yer almaktadır. Bu arada HMS Malaya'nın 20 Kasım 1922 sabahı Malta'ya ulaştığı belirtilmektedir.⁸³ Avanti gazetesinde yeni seçilen halifenin tüm İslam dünyasında kabul edilip edilmeyeceğinin henüz bilinmediği hususu belirtilmektedir. Aynı haberde Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılırken Gen. Harington'dan geride bırakmak zorunda kaldığı haremi ve ailesine göz-kulak olması⁸⁴ için "utanç verici" bir talepte bulunduğunu, Vahdettin'in İstanbul'da kalan eşlerinin daha sonra yurt dışına çıkarak kendisine katılmak istediklerinin anlaşıldığı ifade edilmektedir.⁸⁵

La Stampa gazetesinde Vahdettin'in kaçması üzerine TBMM tarafından Vahdettin'in halifelikten azledildiğine karar verilerek Abdülmecit Efendi'yi yeni halife olarak seçmiş olduğu belirtilmekte, halifelik için Osmanlı Hanedanı'ndan birisinin seçilmesinin TBMM'nin yakın gelecekte bu iki makamı tekrar aynı kişide birleştirme düşüncesinde olabileceği ileri sürülmektedir. Gazete ayrıca yeni seçilen halifenin eskisinden oldukça farklı bir kişilik olduğu, modern, zeki ve kültürlü bir insan olduğu eklenmektedir.⁸⁶ Il Popolo d'Italia gazetesinde Vahdettin'in Malta'ya varması beklenirken, Ankara Hükûmeti tarafından TBMM'de yeni bir halifenin seçildiği, yeni seçilen Abdülmecit'in Vahdettin'in kuzeni olduğu ancak ondan farklı olarak kültürü ile dikkat çektiği kaydedilmektedir.⁸⁷

Bu arada Hindistan Hilafet Kongresi tarafından İngiltere Başbakanı Bonar Law'a bir telgraf gönderilmiştir. Il Popolo d'Italia gazetesinde yer alan bu telgrafta; Hindistan'da yaşayan Müslümanların İngiltere'nin hilafet konusundaki politikasına karşı olduğu, TBMM tarafından alınan kararların Müslümanların bir iç işi olduğu, İngilizler tarafından Halife Vahdettin'in koruma altına alınarak bir savaş gemisiyle İstanbul'dan kaçırılmasını büyük bir üzüntü ile öğrenmiş bulundukları belirtilmekte, büyük olaylar ortaya çıkabileceği, İngiltere'nin müdahaleci politikasından vazgeçmesini ve Müslümanları rahat bırakması istenmektedir.⁸⁸

Abdülmecit Efendi'nin Halife Olarak Seçilmesinin İtalyan Basınında Yansımaları

TBMM tarafından yeni halife olarak seçilen Abdülmecit Efendi'ye Mustafa Kemal Paşa tarafından TBMM adına gönderilen telgrafta; düşmanla iş birliği yapan ve İngilizlere sığınarak ülkeyi terk eden Vahdettin'in TBMM tarafından halifelikten alınmış olduğu, 18 Kasım 1922 tarihinde Abdülmecit'in halife olarak seçildiği, bu seçimin tüm Müslümanlara ilan edileceği bildirilmektedir.⁸⁹ Bu arada TBMM Hükûmeti tarafından, Vahdettin'in hal edilerek halifelikten indirildiği, yerine Abdülmecit'in seçildiğine dair TBMM kararlarının imam-hatipler tarafından ahaliye bildirilmesi kararı alınarak ilgili makamlara iletilmiştir.⁹⁰ La Stampa gazetesinde Abdülmecit'in halifelik görevini cuma günü yapılacak bir törenle üstleneceğini, Refet Paşa'nın bu konuda itilaf yüksek komiserlerine bilgi verdiği haberi yer almaktadır.⁹¹

HMS Malaya ile Malta'ya ulaşan Vahdettin ve yanındakiler burada Malta Valisi Lord Plumer tarafından karşılanmış ve kendisi için özel olarak hazırlanmış bulunan Tigno Kalesi'ne yerleşmiştir.⁹² La Voce Repubblicana gazetesinde, Kahire'de yayımlanan "Morning Post" gazetesine atıfla Vahdettin'in Hicaz Kralı Hüseyin tarafından güvenli olan ve iyi bir şekilde karşılanacağı Mekke'ye davet edildiği haberi yer almaktadır.⁹³

Il Popolo d'Italia gazetesinde Osmanlı Hanedanı üyeleri ve İstanbul'un ileri gelenlerinin Abdülmecit'in ikamet etmekte olduğu Dolmabahçe Sarayı'nda toplanarak yeni halifeye saygılarını gösterdiklerini, yapılan resmî açıklamaya göre yeni halifenin sultan ünvanını kullanmayacağını haberleştirmektedir.⁹⁴ Avanti gazetesinde

⁸³ "Il Nuovo Califfo", *Il Giornale d'Italia*, 18 Kasım 1922.

⁸⁴ Gazetede bu durumu tarif etmek için kullanılan *vegliare* (İtalyanca) kelimesi; göz-kulak olmak, izlemek, gözlemek anlamındadır. (www.wordreference.com, Erişim Tarihi:10.06.2024)

⁸⁵ "Il Nuovo Califfo", *Avanti*, 21 Kasım 1922.

⁸⁶ "Abdul Megid Successore di Maometto VI", *La Stampa*, 20 Kasım 1922.

⁸⁷ "Angora Nomina Il Nuovo Califfo", *Il Popolo d'Italia*, 21 Kasım 1922, 3.

⁸⁸ "Il Rappresentante Indiano del Califfo Contro La Politica Inglese", *Il Popolo d'Italia*, 21 Kasım 1922, 3.

⁸⁹ "Kemal Al Nuovo Califfo", *Il Messaggero*, 22 Kasım 1922, s.5. "Il Nuova Califfo Sara' Consacrato Oggi", *Il Popolo d'Italia*, 22 Kasım 1922, 3. Mustafa Kemal Paşa'nın, yeni halife seçilen Abdülmecit'in "Halife-i Müslimin" ünvanı dışında bir ünvan kullanmaması konusunda Refet Paşa'ya telgraf gönderdiği görülmektedir. Bkz. Atatürk, *Nutuk*, 494.

⁹⁰ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 51-0-0-0.13-113-63, (22.11 1922).

⁹¹ "Abdul Megid Assumerà Venerdi Il Titolo Di Califfo", *La Stampa*, 22 Kasım 1922, 5.

⁹² "Il Sultano A Malta", *Il Popolo d'Italia*, 22 Kasım 1922, 3.

⁹³ "Il Sultano Sara' Dichiarato Decaduto?", *La Voce Repubblicana*, 21 Kasım 1922.

⁹⁴ "Attorno Al Nuovo Califfo", *Il Popolo d'Italia*, 23 Kasım 1922, 3.

halifelik törenlerinin cuma günü Topkapı Sarayı'nda yapılacağı, bundan sonra Fatih Camisi'nde "selamlık" töreninin icra edileceği, yeni halifenin İslam dünyasına bir mesaj yayımlayacağı haberleştirilmektedir.⁹⁵

Il Messaggero, Avanti ve La Stampa gazetelerinde; Abdülmecit'in halifelik töreninin 24 Kasım Cuma günü Osmanlı Hanedanı temsilcileri, üst düzey yetkililer ve Ankara Hükûmeti temsilcilerinin katılımıyla Topkapı Sarayı'nda yapıldığını, burada TBMM temsilcileri tarafından Abdülmecit'e halife seçildiğine dair belgelerin kırmızı atlas bir kumaş içinde verildiğini, törenden sonra Fatih Camisi'nde "Selamlık" töreninin icra edildiğini, Topkapı'dan Fatih Camisi'ne giderken yolun iki tarafında birikmiş olan halkın sessiz bir şekilde korteji izlediğini, dört at tarafından çekilen bir araba ile Fatih Camisi'ne gelen Abdülmecit'in bando tarafından çalınan marş ile karşılandığını belirtmektedir.⁹⁶

Oriente Moderno dergisinde yer alan haberde; 24 Kasım 1922 tarihinde yapılan geleneksel törenle yetkilendirerek göreve başlayan Abdülmecit'in, İslam dünyasına hitaben yayımladığı ve TBMM onayından geçirilmiş olan bildirisinde "Halifeyi Müslimin ve Kutsal İki Yerin (Mekke ve Medine) Hizmetçisi" ünvanı kullandığı belirtilmektedir.⁹⁷ Oriente Moderno dergisinde, saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılarak saltanatın kaldırılmasının Türkiye dışı Müslümanlar tarafından başlangıçta şaşkınlıkla karşılanmış ve bazı tartışmalar yaratmışsa da bu "oldu-bitti (*fait accompli*)"nin genelde memnuniyetle kabul edildiği haberine yer verilmektedir.⁹⁸

Avanti gazetesinde, Müttefik yüksek komiserlerinin kendi hükûmetlerinden aldıkları talimat doğrultusunda yeni halifeyi sarayında tanıma ziyareti yapmayı kabul etmiş oldukları, Fransız Yüksek Komiseri Pelle'nin ziyaretini yapmış bulunduğu, diğer yüksek komiserlerin 28-29 Kasım 1922 tarihlerinde ziyarette bulunacakları haberi yer almaktadır.⁹⁹

Sabık Sultan-Halife Vahdettin'in Sürgün Günlerindeki Faaliyetleri

Vahdettin 17 Kasım 1922 tarihinde İstanbul'dan ayrılırken saltanat ve hilafetinin devamı konusunda dünya Müslümanlarının desteğini alabileceğini, 3-5 milyon Türk'ün değil 300 milyon Müslüman'ın bunun için harekete geçeceğini değerlendirmektedir. Bu kanaatinin arkasında Londra'da bulunan İslam Cemiyeti tarafından yayımlanan bir beyannamenin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu beyannamede Türklerin (Osmanlıların değil) hakları savunulmakta ve Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı öncesi sınırlarının iade edilmesi gereği ifade edilmektedir. Diğer yandan Vahdettin İstanbul'dan ayrılırken hilafet bağı sayesinde İstanbul'un İngilizler tarafından saltanatın merkezi olarak bırakılacağından emin olarak hareket etmektedir.¹⁰⁰

Malta'da İngilizlerin misafiri olarak bulunan Vahdettin, Hicaz Kralı Hüseyin'in davetlisi olarak 15 Ocak-2 Mayıs 1923 tarihleri arasında Hicaz bölgesini ziyaret etmiştir. Hicaz bölgesine gitmek üzere 9 Ocak 1923 tarihinde İngiliz zırhlısı HMS Ajax ile Port Sait'e gelen Vahdettin, buradan bir yolcu vapuruyla önce Süveyş'e ve ardından Mısır vapuru Mansura ile 15 Ocak 1923 tarihinde Cidde'ye gitmiştir.¹⁰¹

Vahdettin Mekke'de yayımlayacağı bildiri ile dünya Müslümanlarının ilgisini çekmek ve desteğini almak düşüncesindedir. İngiliz desteğindeki Hicaz Kralı Hüseyin'in engel olmasıyla Mekke'den yayımlanamayan bildiri, tam da Lozan Barış Konferansı'na ara verilen dönemde, Kahire'de, El Ahram gazetesinin 16 Nisan 1923 (29 Şaban 1341) tarihli sayısında özet olarak yayımlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa ve Kemalistleri hedef alan bu beyannamede Vahdettin; Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kendisinin sorumlu olmadığını, İzmir'in

⁹⁵ "L'İslam ed Il Nouvo Califfo", *Avanti*, 23 Kasım 1922.

⁹⁶ "Il Primo 'Selamlık' del Nuovo Califfo Abdul Megid", *La Stampa*, 25 Kasım 1922, 6. "L'Investitura e Il Primo 'Selamlık'", *Avanti*, 26 Kasım 1922, 4. "L'Investitura del Califfo e La Cerimonia del 'Selamlık'", *Il Messaggero*, 26 Kasım 1922, 2.

⁹⁷ *Oriente Moderno*, II/8, 15 Ocak 1923, 466-467.

⁹⁸ *Oriente Moderno*, II/11, 15 Nisan 1923, 662-666. Ayrıca bkz. *Survey Of International Affairs*, 1925, 52-54. Akgün, *Halifeliğin Kaldırılması ve Lâiklik*, 89-90.

⁹⁹ "Il Califfo Riconosciuto degli Alleati", *Avanti*, 29 Kasım 1922.

¹⁰⁰ Hint Müslümanları İngiltere nezdinde yaptıkları çeşitli girişimlerde İstanbul'un hilafet merkezi olarak muhafaza edilmesi üzerinde durmaktadırlar. İngiltere ise İstanbul'u halife-sultana ancak sıkı askerî, siyasal ve ekonomik bir denetim altında tutulması şartıyla bırakmak düşüncesindedir. Bkz. Koloğlu, *Sorularla Vahdettin*, 107-108.

¹⁰¹ *La Stampa* gazetesinde Vahdettin'in Hicaz Kralı Hüseyin'in ısrarlı davetleri sonucunda Hicaz'a gitmek üzere İngiliz savaş gemisi Ajax ile Malta'dan hareket ettiği haberleri yer almaktadır. "Maometto VI Trasportato alla Mecca", *La Stampa*, 3 Ocak 1923, s.6. "Concentramento", *La Stampa*, 9 Ocak 1923. İngiliz Gizli Servisinin 29 Ocak 1923 tarihli raporunda; Vahdettin'in Hicaz'a gitmesi Ankara Hükûmeti tarafından dikkatle takip edilmekte olduğu, güney cephesinde Hicaz ve Irak'a yönelik birtakım tedbirlerin alındığı kaydedilmektedir. *İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.V*, Belge.62, 29 Ocak 1923, 98-101.

işgal edileceğinden zamanında bilgi sahibi olamadığını, Yunan işgalini geçici olarak değerlendirdiğini, Sevr Antlaşması'nı zaman kazanmak maksatlı olarak hükûmet tarafından imzalanmasına taraftar görüldüğünü, İstanbul Hükûmeti tarafından Anadolu'daki harekete karşı alınan tedbirlere meşruti yönetim gereği hükûmet işlerine karışmamak için göz yumduğunu ve müdahil olmadığını, İstanbul'u terk etmesinin peygamber sünneti gereği olduğunu, Türkiye'de sultanlık ve halifelğin ayrılmasının tüm İslam ulemasının bildiği üzere Şeriata aykırı olduğunu, 300 milyon Müslümanın haklarına ilişkin bir konu olan hilafet meselesinde bir grup millî hassasiyetlere sahip olmayan ve inancı meçhul kişi tarafından baskı altında tutulan 5-6 milyon Türk tarafından karar verilemeyeceğini iddia etmektedir.¹⁰²

Vahdettin'in bu beyannamesi dikkate değer bir etki yaratmayacaktır. Hicaz'da beklediği ilgiyi bulamayan, diğer yandan Mısır, Ürdün ve Kıbrıs gibi Müslümanların yaşadığı ülkelere yerleşmek isteyen Vahdettin, bu dönemde İngilizlerin gözünde artık hiçbir yetkiye sahip olmayan ve "istenmeyen adam" haline gelmiştir. Vahdettin, bu süreç sonunda İngiltere'nin isteği ile 2 Mayıs 1923 tarihinde Hicaz bölgesinden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁰³

La Stampa gazetesinde Vahdettin ve yanındakilerin "Esperia" gemisi ile Mısır'dan Fransa'ya geçmek maksadıyla Cenova'ya geldiği haberleştirilmektedir.¹⁰⁴ Cenova'da resmî olmayan bir merasimle karşılanan Vahdettin bundan sonra karar değiştirerek San Remo'ya yerleşmiştir. La Stampa gazetesinde Sabık Sultan Vahdettin'in yanındakilerle birlikte San Remo'da Brandi'nin üç villasına yerleşerek burada ikamet ettiği, sabık sultanın hesap adının "Burhanettin" olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁵

Vahdettin, San Remo'da yaşadığı süre içinde bazı siyasal girişimlerde bulunmaktan geri kalmamıştır. Bu dönemde Türkiye'de hilafetin kaldırılması sürecinde Vahdettin tarafından Osmanlı İmparatoru namıyla ABD Başkanı Coolidge, Fransa Cumhurbaşkanı Millerand ve İngiliz Kralı V.George'a hitaben göndermiş olduğu ve aynı içeriğe sahip olan mektuplar dikkat çekmektedir. Vahdettin bu mektuplarda özet olarak; TBMM tarafından alınan hilafetin kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye dışına gönderilmesi kararının meşru olmadığını iddia ederek bu kararın geçersiz olmasını temin ve hilafet meselesinin bir İslam konferansı toplanarak ele alınması için yardım talep etmiştir. Vahdettin, bu girişimlerinden de herhangi bir sonuç elde edemeyecektir.¹⁰⁶

Sonuç

Türkiye'de TBMM tarafından saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılması ve halifenin Osmanlı Hanedanı mensupları arasından TBMM tarafından seçilmesi kararının alınması süreci ve sonrası gelişmeler, aynı dönemde İtalyan iç siyasetinde çok önemli değişiklikler yaşanmasına rağmen, İtalyan kamuoyu tarafından yakından takip edilmiş ve meydana gelen gelişmeler siyasi yelpazenin muhtelif görüşlerini yansıtan gazete ve dergilerde yer alan haber ve yorumlarla okuyucularına duyurulmuştur. İtalyan basınında söz konusu dönemde yer alan bu haberlerin bugün sahip olduğumuz bilgiler dikkate alındığında oldukça isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

İtalyan basınında Türkiye'de saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılması ve buna karşılık hilafetin muhafaza edilmesi, dünya Müslümanları arasında birtakım tepkilere neden olabileceği belirtilmekle birlikte genel olarak olumlu olarak karşılanmıştır.

İtalyan gazetelerinde Batılı emperyalist devletlere karşı verdiği bağımsızlık savaşını kazanan ve tüm dünya Müslümanları nezdinde büyük bir itibar sağlamış olan Mustafa Kemal Paşa ve TBMM'nin cumhuriyet rejimine ilerlemekte hakkı olduğuna dair yorumlar dikkat çekmektedir. Türkiye'de saltanatın kaldırılması sonrasında

¹⁰² Jean Louis Bacque-Grammont, "Altıncı Mehmet'in Sürgündeki Haç Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi", *Tarih ve Toplum*, Sayı.16, Nisan 1985, 55-57. *Oriente Moderno*, II/8, 15 Ocak 1923, s.466-467. *Survey Of International Affairs*, 1925, 52.

¹⁰³ Jean Louis Bacque-Grammont, "Altıncı Mehmet'in Sürgündeki Haç Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi", *Tarih ve Toplum*, Sayı.16, Nisan 1985, 52-61. Bilal N.Şimşir, "Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu", *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1973.

¹⁰⁴ "Notizario Italiano", *La Stampa*, 14 Mayıs 1923, 4.

¹⁰⁵ "Notizario Italiano", *La Stampa*, 21 Mayıs 1923, 4. Hayatının bundan sonraki bölümünü San Remo'da geçiren Vahdettin, 16 Mayıs 1926 tarihinde kalp krizi sonucunda vefat etmiştir. "La Morte di Maometto VI", *La Stampa*, 17 Mayıs 1926, 3. Vahdettin'in cenazesi Türk Hükûmeti tarafından kabul edilmemiş, daha sonra Şam'da bulunan Süleymaniye Camisi mezarlığında defnedilmiştir. Vahdettin'in San Remo günleri için bkz. Turgut Özakman, *Vahidettin, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele*, 6. Baskı, Bilgi yay., Ankara, 2007, 73-78. Vahdettin'in vasiyeti Mekke'ye gömülmek olmasına rağmen bu mümkün görünmemektedir. Suriye Cumhurbaşkanı Nami Bey'in hanedanın eski bir üyesi olması Şam seçeneğini kolaylaştırmıştır. Bkz. "Vahdettin'in Naaşı Nasıl Ortada Kaldı?", *Milliyet*, 3 Nisan 2016.

¹⁰⁶ Koloğlu, *Sorularla Vahdettin*, 201-203. İhsan Güneş, "Vahidettin'in Amerikan Başkanına Mektubu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, Sayı.37, Mayıs 2005, 47-56. Jean Louis Bacque-Grammont, "Altıncı Mehmet'in Sürgündeki Haç Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi", *Tarih ve Toplum*, Sayı.16, Nisan 1985, 58-59.

Lozan'da toplanacak barış konferansına Türkiye'yi temsilen Ankara Hükûmeti temsilcilerinin katılacağı haberleri ve yakında cumhuriyetin ilan edilebileceği yorumları da oldukça ilginçtir.

İtalyan gazetelerinde saltanatın kaldırılarak hilafetin muhafaza edilmesi ve mevcut padişahın sadece halife sıfatıyla kalması durumu, Papa'nın dünyevi gücünü kaybederek sadece dinî gücünü muhafaza etmesi haline benzetilmekte, Vatikan ile İtalyan Devleti'nin statü ve ilişkilerine benzer bir siyasal yapının Türkiye'de oluşabileceğine dikkat çekilmektedir.

Bir diğer dikkat çekici yorum, Mustafa Kemal Paşa'nın saltanatı kaldırması ve hilafeti muhafaza etmesine Türkiye dışı Müslümanlardan da tepkiler gelebileceği dikkate alındığında, bu eylemin “eşek arısı kovanına çomak sokmaktan” farklı olmadığının ifade edilmiş olmasıdır. Buna karşılık aynı konuda İtalyan şarkiyatçıları tarafından hazırlanan haberde ise saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılarak saltanatın kaldırılmasının Türkiye dışı Müslümanlar tarafından da başlangıçta şaşkınlıkla karşılanmış olmakla birlikte bu fiilî durumun genelde memnuniyet yarattığı kaydedilmektedir.

İtalyan gazetelerinde TBMM'de alınan kararlar saltanatın kaldırılmasıyla 16 Mart 1920 tarihinden itibaren Osmanlı Hükûmeti tarafından imzalanmış tüm anlaşmaların geçersiz kılındığı, Osmanlı-İtalyan hükûmetleri arasında 15 Nisan 1922 tarihinde gizlice imzalanan ticaret anlaşmasının da bu kapsamda bulunduğu dikkat çekilmekte, bundan dolayı İtalya'nın ekonomik kayıplara uğrayacağı belirtilmektedir.

İtalyan basınında saltanatın kaldırılması sonrasında Vahdettin'in tahttan inmek istemeyişi “faydasız direniş” olarak nitelendirilmektedir. Vahdettin'in General Harington'a bir mektup göndererek; hayatının tehlikede olduğunu belirtmesi ve İngiltere Hükûmeti'nden sığınma talep etmesi sonucunda, İngilizler tarafından yapılan planlamayla İngiliz savaş gemisi HMS Malaya ile İstanbul'dan ayrılarak Malta'ya doğru yola çıkarılması oldukça detaylı bir şekilde haberleştirilmektedir. Diğer yandan İtalyan gazetelerinde yer alan haberlerde, Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılması sonrasında TBMM tarafından Osmanlı Hanedanı'ndan Abdülmecit Efendi'nin halife olarak seçilmesinin dünya Müslümanları arasında genellikle olumlu olarak karşılanmış olduğu görülmektedir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Documents On British Foreign Policy (DBrFP), Series.1, Volume.XIII, (February-December 1920), Belge.150, 4 Ekim 1920, HMSO, London,1963.

Documents On British Foreign Policy (DBrFP), (1919-1939), Series.1, Volume.XVIII (3 Eylül 1922-24 Temmuz 1924), HMSO, London,1972.

Survey Of International Affairs, 1925, C.I, (Ed.ArnoldToynbee), The Islamic World, Oxford University press, London, 1927.

Resmî Yayınlar

Düstur

TBMM Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ)

TBMM Zabıt Cerideleri (TBMM ZC)

Telif Eserler

Akgün, Seçil Karal. *Halifeliğin Kaldırılması ve Lâiklik*. İstanbul: Temel yay., 2. Baskı, 2006.

Akşin, Sina, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*. İstanbul: Türkiye İş Bankası yay., 2. Baskı, 2010.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yay., 16. Baskı, 2013.

Atatürk, Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*. Hz. Zeynep Korkmaz. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yay., 2023.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yay., 1997.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yay, 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam*. C.III., İstanbul: Remzi Kitabevi, 26. Özel Baskı, 2011.

Bacque-Grammont, Jean Louis. "Altıncı Mehmet'in Sürgündeki Haç Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi". *Tarih ve Toplum*, Sayı.16, (Nisan 1985): 58-59.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukuki Statüsü ve İhtilalci Karakteri". *Belleten*, Sayı.96, (1960): 637-663.

Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar*. C.I. Haz.Osman Selim Kocahanoğlu. İstanbul: Temel yay., 2002.

Çelebi, Mevlüt, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: ATAM yay., 2002.

Güneş, İhsan. "Vahidettin'in Amerikan Başkanına Mektubu". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, Sayı.37, (Mayıs 2005): 47-56.

Harington, Charles. *Tim Harington Looks Back*, London: Wyman & Sons, 1941.

Grassi, Fabio L. *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, (Çev. Sadriye Güneş). İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2014.

İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1919-1938), Cilt.V, (Ekim 1922-Aralık 1925). Haz. Bilâl N.Şimşir. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yay., 2005.

Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. C.II. Ankara: Türk Tarih Kurumu yay., 2009.

Koloğlu, Orhan. *Sorularla Vahdettin*. İstanbul: Pozitif yay., 2007.

Lord Kinross. *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Çev.Necdet Sander. İstanbul: Altın Kitaplar yay., 19. Basım, 2007.

Mengeş, Yeter, "Büyük Taarruz Öncesi ve Sonrası Diplomatik Girişimler ile Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Savaşı'nın İtalyan Kamuoyundaki Yansımaları". *100. Yılında Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi*. C.III. Ed.Gürsoy Şahin. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi yay., 2023, 1427-1526.

Oral, Mustafa, "Ulusal Bağımsızlık Savaşı Yıllarında Türkiye'de Hilafet ve Saltanat Sorunu". *Atatürk Yolu Dergisi*, C.5, Sayı.18, Ağustos 1996, 155-188.

Özakman, Turgut. *Vahidettin, Mustafa Kemal ve Millî Mücadele*. Ankara: Bilgi yay., 6. Baskı, 2007.

Sonyel, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. C.II. Ankara: Türk Tarih Kurumu yay, 3. Baskı, 2003.

TDV İslâm Ansiklopedisi. C.37, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı yay., 2009.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler*. C.I. İkinci Meşrutiyet Dönemi, (1908-1918), İstanbul: İletişim yay., 1998.

Sürelî Yayınlar

Avanti

Corriere della Sera

Il Giornale d'Italia

Il Messaggero

Il Popolo d'Italia

La Stampa

La Voce Repubblicana

Milliyet

Oriente Moderno

Tarih Araştırmaları Dergisi

Tarih ve Toplum

İnternet Kaynakları

www.archive.org

www.digitale.bnc.roma.sbn.it

www.digiteca.bsmc.it

www.islamansiklopedisi.org.tr

